

## Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Beden Eğitimi ve Sporun Konumu

Mehmet Akif Yücekaya<sup>1</sup>

### Özet

Cumhuriyet'in ilk yıllarında beden eğitimi ve spor, yalnızca fiziksel gelişimi değil; aynı zamanda toplumsal dönüşümü ve ideolojik yapılanmayı destekleyen temel araçlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet ideolojisi doğrultusunda beden terbiyesi, disiplin, vatanseverlik ve modern yurttaş bilinci kazandırmak amacıyla eğitim sistemine entegre edilmiştir. 1924 İlköğretim Programı ile beden eğitimi zorunlu hale getirilmiş, dersler hem sağlık hem de askeri içerik taşıyan etkinliklerle yapılandırılmıştır. John Dewey'in önerileriyle zihinsel ve sosyal gelişimi destekleyen bir anlayış da derslere yansıtılmıştır. Beden eğitimi öğretmeni ihtiyacını karşılamak amacıyla Gazi Terbiye Enstitüsü bünyesinde kurulan Beden Terbiyesi Şubesi, bu alanın akademikleşmesini sağlamıştır. Halkevleri aracılığıyla spor, kırsal kesimlere ulaştırılmış ve toplumun her kesiminde spor kültürü oluşturulmuştur. 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu ile sporun kurumsal temeli atılmış, devletin denetimi altına alınmıştır. Tüm bu süreçte beden eğitimi ve spor, Cumhuriyet'in çağdaş birey ve güçlü toplum hedefinin somut bir parçası olarak şekillendirilmiştir.

### 1. Cumhuriyet İdeolojisi ve Beden Terbiyesinin Toplumsal İşlevi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte benimsenen siyasal sistem, yalnızca bir yönetim biçimi değişikliği değil; aynı zamanda yeni bir toplum ve birey tasavvurunu içeren köklü bir dönüşüm süreci olarak şekillenmiştir. Bu yönüyle Cumhuriyet, zamanla bir siyasal rejimin ötesinde, bireyin kimliğini, değerlerini ve davranışlarını şekillendirmeyi amaçlayan bir ideolojiye dönüşmüştür (Ertugay, 2024). Bu ideolojik yapılanmanın en önemli araçlarından biri eğitimidir. Atatürk'ün, eğitimin milli, laik ve akılcı

1 Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Yöneticiliği Bölümü, e-mail: mehmetakif.yucekaya@dicle.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3853-5660>

bir temele dayanması gerektiğine yönelik görüşleri doğrultusunda, eğitim politikaları giderek merkezîyetçi ve yer yer otoriter bir karakter kazanmıştır. Bu süreçte beden eğitimi, yalnızca bedensel gelişimi destekleyen bir etkinlik olarak değil, bireyin zihinsel ve toplumsal dönüşümünü sağlayan bir ideolojik araç olarak konumlandırılmıştır. Vatandaşlık bilinci, disiplin duygusu ve modern birey prototipi yaratma hedefiyle beden terbiyesi, rejimin temel değerlerinin topluma aktarılmasında işlevselleştirilmiştir (Türkmen, 2013; 2015).

Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından ilan edilen Cumhuriyet, yalnızca siyasal bir devrim değil, aynı zamanda toplumsal modernleşmeyi hedefleyen bir inkılap süreci başlatmıştır. Bu kapsamda eğitimin merkezi bir rol üstlenmesi, milli birlik ve tam bağımsızlık ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir (Bilir, 2011). Oluşturulan eğitim politikaları, doğu ve batı etkilerinden arındırılmış milli bir yapı hedeflemiş; beden eğitimi ve spor da bu ideolojik projenin temel bileşenlerinden biri haline gelmiştir (Ceylan, 2019.)

Erken Cumhuriyet döneminde beden eğitimi, 1930'lu yıllardan itibaren her yaştaki birey için yasal zorunluluk haline getirilmiştir. Bedenin eğitimi üzerinden toplumun ideolojik biçimlendirilmesi açık bir hedef olarak benimsenmiş; Almanya ve Sovyetler Birliği gibi dönemin güçlü ideolojik devletlerinden örnek alınarak spor ve beden eğitimi kurumları oluşturulmuş, bu kurumlar doğrudan devlet denetiminde faaliyet göstermiştir (Fişek, 1980; Türkmen, 2013). Bu yaklaşımın temel dayanaklarından biri, "Gürbüz Türk Nesli" yetiştirme idealidir. Sağlık, nüfus artışı ve milliyetçilik söylemleriyle desteklenen bu ideal, savaşlar ve salgın hastalıklar nedeniyle zayıflayan nüfusun yeniden inşasına yönelik bir demografik ve biyopolitik stratejiye dönüşmüştür (Gözcü, 2013; Baytal, 2009). Bu çerçevede özellikle çocuklar ve gençler, Cumhuriyet toplumunun inşasında merkezi bir konuma yerleştirilmiş ve onların beden ve ruh sağlığına yönelik politikalar, rejimin ideal yurttaş tipolojisini oluşturma çabasının ayrılmaz bir parçası olmuştur (Gözcü, 2013). Ancak bu politikaların uygulamadaki yansımaları her bölgede eşit düzeyde gerçekleşmemiştir. Taşra ve köy okullarında beden terbiyesi dersleri çoğu zaman yalnızca kısa ısınma hareketleriyle sınırlı kalmış; fiziki altyapı eksikliği ve öğretmen yetersizliği nedeniyle bu dersler müfredattaki ideolojik işlevini tam olarak yerine getirememiştir (İslam ve Dever, 2022).

Cumhuriyet'in spor politikaları yalnızca okul sistemiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda basın-yayın organları aracılığıyla da topluma yayılmıştır. Bu bağlamda 1926 yılında yayımlanmaya başlayan Maç Dergisi, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın resmi yayın organı olarak beden terbiyesi

anlayışını yaygınlaştırmakta önemli bir işlev görmüştür. Dergi, yalnızca spor haberleriyle değil, aynı zamanda gençlik politikalarına dair ideolojik içerikleriyle de sporun milli bilinçle ilişkilendirilmesine katkı sağlamıştır (Yücel ve Saygın, 2023).

Cumhuriyet'in spor politikaları, tarihsel gelişim süreci içinde dört ana aşamada kurumsallaşmıştır.

İlk aşama olan 1922–1936 yılları arasında, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı döneminde spor alanında ilk uluslararası temsil sağlanmıştır.

1936–1938 yılları arasında kurulan Türkiye Spor Kurumu, Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlanarak sporun siyasal denetimi artırılmıştır.

1938'de çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu ile birlikte sporun, savaş yıllarında ulusal dayanıklılığı güçlendirmek amacıyla tüm vatandaşlar için bir görev olarak tanımlandığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü dönemi başlamıştır.

Son olarak 1946 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın kurulmasıyla günümüzdeki spor yönetimi yapısının temelleri atılmıştır (Fişek, 1980).

Bu gelişmelerin tümü, Atatürk'ün “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” sözüyle özetlenen anlayışla doğrudan ilişkilidir. Bu ifade, sporun yalnızca fiziksel bir etkinlik değil, aynı zamanda zihinsel ve toplumsal sağlığın da anahtarı olduğunu vurgular. Dolayısıyla beden eğitimi ve spor, erken Cumhuriyet döneminde hem bireysel hem de toplumsal modernleşmenin vazgeçilmez araçları olarak konumlandırılmıştır (Canşen, 2015). Cumhuriyet'in beden eğitimi politikaları, modern bireyi şekillendirme projesinin bir uzantısı olarak hem ideolojik bir araç, hem de toplumsal bir sahne işlevi görmüştür. Ancak bu sahne, her zaman eşit donanım ile kurulmamış, merkezin idealleri ile taşranın gerçekliği arasında yer yer derin boşluklar oluşmuştur.

## 2. 1924 İlköğretim Programı ve Beden Eğitiminin Zorunlu Hale Gelmesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları, eğitimi toplumsal dönüşümün ana aracı olarak görmüş ve bu doğrultuda radikal yapısal reformlara yönelmiştir. Bu reformların temel taşı olan 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimde yönetim ve amaç birliğini sağlamayı hedeflemiş; çoklu kurumsal yapılar tek merkezde toplanarak laik, bilimsel ve milli esaslara dayalı bir milli eğitim sistemi inşa edilmiştir (Yelaldı, 2025). Kanun sonrasında yürürlüğe giren 1924 İlköğretim Programı, bireyin zihinsel, ahlaki ve bedensel gelişimini temel alan bir müfredat yapısı

oluşturmuş, bu kapsamda beden eğitimi, yalnızca fiziksel sağlığı değil, aynı zamanda toplumsal ve ideolojik işlevleri de içeren temel bir ders haline gelmiştir (Aslan, 2011). Bu anlayış doğrultusunda, beden eğitiminin içerik ve yapısal yönleri de ilk kez sistematik biçimde tanımlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir.

Programda “Terbiye-i Bedeniye” başlığıyla yer alan beden eğitimi dersi, ilkokulların 1., 2. ve 3. sınıflarında haftada 2 saat; 4. ve 5. sınıflarında ise haftada 1 saat olarak zorunlu hale getirilmiştir (Fer, 2005). Ders yalnızca fiziksel hareketleri değil, aynı zamanda oyunlar, solunum egzersizleri, denge çalışmaları gibi etkinlikleri de içermektedir. Öğretmenlere haftalık hareket planları ve yaş grubuna uygun 28 farklı oyun örneği sunulmuştur (Aslan, 2011; Maarif Vekâleti, 1926). Bu yönüyle beden eğitimi, hem fiziksel hem de ruhsal gelişimi destekleyen bütüncül bir yapıda sunulmuştur. Ancak beden eğitiminin en dikkat çeken yönü, askeri eğitimle kurduğu doğrudan bağlantı olmuştur. Ders kitaplarında askerliğe övgü içeren marşlar, şiirler ve oyunlar yer almakta ve izcilik etkinlikleri hem milli hem ahlaki terbiyenin aracı olarak öne çıkarılmaktaydı. 1924 programında yer alan silahlı atış eğitimi uygulamaları, öğrencileri askeri yaşama hazırlama amacı taşıyordu. Bu yönelim, 1926 yılında Atatürk’ün onayıyla müfredata dahil edilen “Askeri Tedrisat ve Talimler” dersiyle kurumsal bir boyut kazanmıştır. Söz konusu ders, subaylar tarafından uygulanması öngörülen kamp temelli eğitim modeliyle, beden eğitimi dersinin askerleşme yönünü daha da pekiştirmiştir (Çakır, 2024).

Başlangıçta sadece erkek ve askeri okullarda uygulanan bu ders, zamanla tüm eğitim kademelerinde yaygınlaştırılmış ve beden eğitimi, içerik ve süre açısından sistematik biçimde geliştirilmiştir. Bu gelişmeler, erken Cumhuriyet’in beden eğitimi politikalarının yalnızca sağlık değil, aynı zamanda ideolojik, ahlaki ve askeri bir yönelim taşıdığını göstermektedir (Çelik Kayapınar ve Zilan, 2024). Bu yaklaşım, 1926’da “jimnastik” adı altında tüm sınıflar için haftada 2 saate çıkarılarak pekiştirilmiş, 1936 ve 1948 müfredat reformlarıyla daha da sistematik hale getirilmiştir. Bu süreçte beden eğitimi dersi sadece erkek öğrenciler için değil, kız öğrenciler için de zorunlu hale getirilmiş ve böylece eğitimin tüm kademelerinde yer alan, cinsiyet eşitliğine dayalı kurumsal bir yapıya dönüşmüştür (Tazegül, 2023; Akyüz, 2005; Sağın ve Temel, 2021). Bu dönüşüm, beden eğitiminin yalnızca bireysel bir gelişim alanı değil, Cumhuriyet rejiminin eşitlikçi ve bütüncül eğitim anlayışının da somut bir göstergesi haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Erken Cumhuriyet'in beden eğitimi politikalarının kurumsallaşması yalnızca iç dinamiklerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda dönemin uluslararası eğitim hareketlerinden de etkilenmiştir. Bu çerçevede, Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelen Amerikalı eğitimci John Dewey'in raporları, beden eğitimi anlayışının biçimlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dewey, bireyin çok yönlü gelişimini merkeze alan modern pedagoji ilkeleri doğrultusunda, beden eğitiminin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel ve toplumsal gelişim açısından da hayati bir araç olduğunu savunmuştur. Ayrıca okul bahçelerinin yalnızca çocukların oyun alanı değil, halkın da spor yapabileceği kamusal mekan olarak düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Akinoğlu, 2005; Aydın, Temel ve Kangalgil, 2022). Bu yaklaşım doğrultusunda beden eğitimi, çocuklara fiziksel ve ruhsal gelişim imkanı sunmanın ötesinde, boş zaman değerlendirme alışkanlığı kazandırma ve kamusal yaşamla bütünleşme işleviyle yeniden yapılandırılmıştır (Tazegül, 2023). Dewey'in etkisiyle şekillenen bu anlayış, beden eğitiminin yalnızca bir ders değil, modern bireyin inşasında çok katmanlı bir araç haline gelmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak, 1924 İlköğretim Programı ile beden eğitimi, yalnızca fiziksel sağlığı korumaya yönelik bir alan olmaktan çıkarılmış ve Cumhuriyet'in ideolojik, toplumsal ve pedagojik hedeflerini taşıyan çok boyutlu bir araç haline getirilmiştir. Bu dönüşüm, hem içerik hem de kapsam açısından sistematik biçimde ilerletilmiş; ulusal ve uluslararası uzman görüşlerinin etkisiyle giderek daha bütüncül bir yapıya bürünmüştür. Ancak bu programların sahada başarıyla uygulanabilmesi için, aynı anlayışı taşıyan donanımlı beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesi zorunluydu. İşte bu ihtiyaca karşılık olarak, Gazi Terbiye Enstitüsü devreye girmiştir.

### 3. Gazi Terbiye Enstitüsü ve Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Süreci

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde beden eğitimi, yalnızca askeri okullar ve bazı seçkin eğitim kurumlarında jimnastik dersleriyle sınırlı kalmış ve bu uygulamalar sporun pedagojik ya da bilimsel boyutlarını içermemiştir. Spor, daha çok fiziksel güce dayalı etkinlikler bütünü olarak görülmekteydi. Bu anlayışın değişmesinde önemli bir rol oynayan Selim Sırrı Tarcan, İsveç'te aldığı beden eğitimi eğitimiyle sporun bilimsel temellerini kavramış ve yurda döndüğünde Maarif Nezareti bünyesinde görev alarak modern beden eğitimi uygulamalarının Türkiye'de yerleşmesine öncülük etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Atatürk'ün çağdaşlaşmayı esas alan eğitim vizyonu doğrultusunda beden eğitimi, yalnızca fiziksel gelişim değil, aynı zamanda bireysel disiplin, toplumsal sağlık ve ulusal bilinç açısından da stratejik bir alan olarak görülmüş ve devlet politikası haline getirilmiştir.

Bu doğrultuda beden eğitiminin bilimsel temellere dayalı bir disiplin haline gelmesi için önemli adımlar atılmış, çağdaş öğretim yöntemleri ve altyapı çalışmaları hız kazanmıştır (Günay, 2013; Tazegül, 2022).

Cumhuriyet sonrası hız kazanan toplumsal dönüşüm, eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda beden eğitimi ve spor da modernleşme politikalarının bir parçası haline gelmiş ve öğretmen yetiştirme süreci kurumsallaştırılmıştır. Öncelikle kısa süreli öğretmen kurslarıyla başlatılan bu süreç, Almanya ve İsveç gibi ülkelerden faydalanmak üzere öğrenci gönderilmesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde beden eğitimi öğretmeni yetiştirme çalışmaları yalnızca ulusal kaynaklarla değil, aynı zamanda yurt dışından sağlanan bilimsel bilgi ve uygulamalarla da desteklenmiştir. Tüm bu çabaların kurumsal karşılığı, 1932 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde kurulan Beden Eğitimi Şubesi olmuştur. Böylece beden eğitimi öğretmeni yetiştirme süreci sistematik bir yapıya kavuşmuş ve Gazi Terbiye Enstitüsü, yalnızca bir öğretmen okulu değil, beden eğitiminin bilimsel ve kurumsal gelişiminin öncüsü haline gelmiştir (Güven, 1996; Şinoforoğlu, 2020; Tazegül, 2023). Gazi Terbiye Enstitüsü'nün temelleri, 1925 yılında Konya'da ortaokul öğretmeni yetiştirmek üzere açılan "Orta Muallim Mektebi"ne dayanmaktadır. Bu okul, 1927-1928 öğretim yılında Ankara'ya taşınarak bünyesine pedagoji şubesi de eklenmiş ve "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adını almıştır (Yücel, 1993; Özdemir ve Bastık, 2022).

Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü'nün kuruluşu, yalnızca Cumhuriyet dönemine özgü bir gelişme değil, II. Meşrutiyet sonrasında şekillenen düşünsel birikimin devamı niteliğindedir. Bu birikimin öncü ismi Selim Sırrı Tarcan'dır. Tarcan, 1908 yılında açtığı Terbiye-i Bedeniye Mektebi ile Türkiye'de beden eğitimi öğretmeni yetiştirme yönündeki ilk somut girişimi başlatmış, ancak okul, Tarcan'ın yurt dışına çıkması nedeniyle kısa sürede kapanmıştır. 1914'te açılması planlanan Terbiye-i Bedeniye Darülmuallemi ise I. Dünya Savaşı koşulları sebebiyle hayata geçirilememiştir (Şinoforoğlu, 2020).

Cumhuriyet'in ilanının ardından beden eğitiminin eğitim politikalarındaki yeri daha belirgin hale gelmiş ve Tarcan'ın 1923 yılında I. Heyet-i İlmiye'ye sunduğu öneri doğrultusunda Ankara'da bir yükseköğretim kurumu açılması gündeme gelmiştir. Ancak gerekli altyapı sağlanamadığından, geçici bir çözüm olarak 1926'da İstanbul'da Terbiye-i Bedeniye Mektebi/Kursu açılmış ve 1926-1930 yılları arasında bu kurumdan toplam 228 beden eğitimi öğretmeni mezun olmuştur. Kursların müdürlüğünü Selim Sırrı Tarcan üstlenmiş, programda Beden Eğitimi Nazariyatı ve Tatbikatı, Oyun,

Spor, Tıbbi Cımnastik ve Masaj gibi derslere yer verilmiştir. Bu kurslar, beden eğitimi öğretmenliğinin mesleki bir alan olarak kurumsallaşmasına yönelik ilk ciddi adımlar arasında kabul edilmektedir (Bilir, 2008; Şakar, 1990; Şinoforoğlu, 2020).

1930 yılında kursun kapanmasının ardından öğretmen yetiştirme görevi, 1932’de Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü bünyesinde kurulan Beden Terbiyesi Şubesi’ne devredilmiştir. Böylece beden eğitimi öğretmeni yetiştirme süreci ilk kez kurumsal bir sürekliliğe kavuşmuş; söz konusu şube, mesleğin bilimsel ve pedagojik temelde yapılandırılmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Enstitüye başlangıçta yalnızca öğretmen okulu mezunu erkek öğrenciler yetenek sınavıyla kabul edilmiş ve üç yıllık bir eğitim süreci uygulanmıştır. İlk mezunlarını 1935 yılında veren bölüm, 1937’de artan öğretmen ihtiyacı nedeniyle eğitim süresini iki yıla düşürmüştür ve bu tarihten itibaren kadın öğrencileri de kabul etmeye başlamıştır. Böylece beden eğitimi öğretmenliği, toplumsal cinsiyet açısından daha kapsayıcı bir niteliğe kavuşmuştur (Bilir, 2008; Şinoforoğlu, 2020).

Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü’nün beden eğitimi alanındaki misyonu, yalnızca fiziki altyapı yatırımlarıyla değil, aynı zamanda eğitsel standartların geliştirilmesiyle de güçlendirilmiştir. 1932 yılında enstitü yerleşkesinde kapalı spor salonu, atletizm sahaları ve koşu pisti inşa edilerek kapsamlı bir altyapı oluşturulmuştur. Bu yatırımların tamamlanmasının ardından, 5 Temmuz 1932 tarihli ve 75/105 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla üç yıl süreli yatılı “Beden Eğitimi Şubesi” resmen açılmıştır (Güven, 1996). Şubeye yalnızca Erkek Öğretmen Okulu mezunu olup en az bir yıl öğretmenlik deneyimine sahip adaylar kabul edilmiştir. Bu gelişme, beden eğitiminin yükseköğretim düzeyinde kurumsallaşması için uzun yıllar mücadele veren Selim Sırrı Tarcan’ın hedeflerinin somutlaşması açısından da kritik bir adım olmuştur (Arun, 1990). Şubenin açılmasının ardından, yurtdışında eğitim görmüş ve farklı okullarda görev yapmış Nizamettin Kırşan, Vildan Aşır Savaşır ve Zehra Alagöz gibi uzman isimler öğretim kadrosuna katılmıştır. Ayrıca Almanya’dan beden eğitimi uzmanı Kurt Dainas’ın da Türkiye’ye getirilmesiyle akademik kadro güçlendirilmiştir. 1937 yılı itibarıyla kadın beden eğitimi öğretmeni yetiştirme uygulamalarının başlatılmasıyla, İstanbul Alman Lisesi’nin beden eğitimi öğretmeni Margarete Korge de eğitimci kadrosuna dahil edilmiştir (Güven, 1996).

#### 4. Halkevleri, spor kulüpleri ve sporun toplumsallaşması

Halkevleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin erken dönem modernleşme projelerinin temel kurumsal aktörlerinden biri olarak, 1932 yılında resmi



olarak kurulmuştur. Ancak birçok araştırmacıya göre, bu kurumun ideolojik ve kurumsal temelleri, 1912'de kurulan ve 1931'e kadar faaliyet gösteren Türk Ocakları'na dayanmaktadır. İşleyiş mekanizmaları ve faaliyet alanlarındaki benzerlikler, bazı akademik çalışmalarda Halkevlerinin, Türk Ocaklarının devamı niteliğinde değerlendirilmesine yol açmıştır (Özdemir ve Aktaş, 2011). 1932 yılında 14 merkezle başlatılan Halkevleri hareketi, kısa sürede tüm yurda yayılmış ve eğitim ile kültür alanlarında etkin bir rol oynamıştır. Kuruluşundan itibaren 18 yıl boyunca faaliyet gösteren Halkevlerinin sayısı zamanla 500'e yaklaşmıştır (Kunter, 1964).

Halkevlerinin bu hızlı yaygınlaşması, kuruma yalnızca kültürel değil, toplumsal bir işlev de yüklemiştir. Devrimlerin toplumsal tabana yerleşmesi ve sosyal yaşamın şekillendirilmesi amacıyla çok yönlü çalışmalar yürütülmüştür. Halkevleri, bu amaç doğrultusunda Dokuz Şube sistemiyle örgütlenmiştir: Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershanesi ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze. Bu şubeler, halkın eğitimiyle birlikte Cumhuriyet devrimlerinin toplum tarafından benimsenmesini hedeflemiştir. Özellikle Spor Şubesi, bireylerin beden eğitimi yoluyla disiplinli yurttaşlar olarak yetişmesini ve sporun geniş kitlelere ulaşmasını amaçlayan önemli bir rol üstlenmiştir (Aktaş & Özdemir, 2011).

Erken Cumhuriyet döneminde Halkevleri, sporu yalnızca beden sağlığını geliştiren bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü destekleyen ve modern yurttaşlık bilincini güçlendiren bir eğitim aracı olarak konumlandırmıştır. Bu kapsamda spor alanlarının inşası, spor kulüplerinin oluşturulması, eğitici kadroların yetiştirilmesi ve sporun geniş halk kitlelerine tanıtılması gibi çok yönlü çalışmalar yürütülmüştür. Spor etkinlikleri, bireylerde disiplin, dayanışma ve kolektif kimlik geliştirmeyi amaçlayan ideolojik bir işlev taşımış ve Halkevleri bünyesindeki kulüpler farklı toplumsal kesimleri bir araya getirerek sporun toplumsallaşmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu süreçte açık hava sahaları ve kapalı salonlar inşa edilmiş, basketbol ve voleybol gibi düşük maliyetli sporların yaygınlaştırılması desteklenmiş, tenis gibi daha maliyetli branşların ise sınırlı biçimde uygulanması tercih edilmiştir. Ayrıca milli bayramlarda düzenlenen gösteriler ve yurt dışına gönderilen sporcular, modern Türkiye imajının hem iç hem de dış kamuoyuna sunulmasında etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Din, 2018; Apak, 1938).

1936 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olarak kurulan Türk Spor Kurumu ile Halkevleri arasında kurulan organik iş birliği, sporun futbol merkezli yapısını aşarak jimnastik, atletizm, yürüyüş, yüzme, tenis,



voleybol ve halk oyunları gibi farklı alanlara yayılmasını sağlamıştır. Bu dönemde kadınların spora katılımı özellikle teşvik edilmiş; estetik, sağlık ve beden terbiyesi gibi gerekçelerle toplumsal meşruiyet kazanmıştır. Halkevleri'nin öncülük ettiği “kitle sporu” anlayışı ise bireysel rekabetten çok kolektif gelişimi ve toplumsal dayanışmayı önceleyen bir model olarak benimsenmiştir (Zelyurt, 2021). İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik zorluklara rağmen sporun devlet politikası olarak önemini koruması, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne ayrılan düzenli ödeneklerle somutlaşmıştır. Halkevleri aracılığıyla sürdürülen spor faaliyetleri, bireysel sağlığın ötesinde ruhsal dayanıklılık, disiplin ve ulusal dayanışmanın güçlendirilmesini amaçlamıştır. Atatürk'ün “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” sözü bu yaklaşımın ideolojik temelini yansıtır (Yurtoğlu, 2022). Bu süreçte gençlik, spor evleri ve spor kulüpleri yoluyla sistemli biçimde örgütlenen en kritik toplumsal kesim haline gelmiş; bu örgütlenme gençliğin Cumhuriyet rejiminin koruyucu ve taşıyıcı unsuru olarak yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır (Din, 2018).

Bu ideolojik ve toplumsal yaklaşım, Halkevlerinin desteklediği spor branşlarının çeşitliliğine de yansımıştır. Halkevleri, jimnastik, atletizm, eskrim, güreş, yürüyüş, yüzme, tenis, voleybol ve halk oyunları gibi geniş bir yelpazede sporun yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Bu branşlar arasında özellikle güreş, tarihsel “ata sporu” kimliği nedeniyle özel bir önem kazanmış ve ulusal mirasın taşıyıcısı olarak konumlandırılmıştır (Abbas, 1939a). Yürüyüş sporları ise şehirli ve köylü yurttaşlar arasında toplumsal kaynaşmayı teşvik etmeyi hedeflemiştir. Köylerde düzenlenen yürüyüş etkinliklerinin belirli etik kurallara bağlanması, Halkevlerinin sporu toplumsal barış ve çeşitliğin bir aracı olarak değerlendirdiğini göstermektedir (Abbas, 1939b).

Sonuç olarak, Halkevleri erken Cumhuriyet döneminde sporun yalnızca fiziksel bir etkinlik değil, aynı zamanda ideolojik dönüşümün taşıyıcısı bir araç olarak konumlandırılmasında merkezi bir rol oynamıştır. Kadınların spora katılımından kırsal yürüyüş etkinliklerine, geleneksel güreşin yeniden anlamlandırılmasından spor evlerinin inşasına kadar uzanan geniş bir faaliyet yelpazesıyla, spor hem bireysel hem toplumsal dönüşümün hizmetine sunulmuştur. Bu süreçte Halkevleri, Cumhuriyet'in modern, disiplinli ve sağlıklı yurttaş idealini gerçekleştirme amacının en katmanlı uygulama alanlarından biri haline gelmiştir. Sporun yalnızca bedensel gelişimi aşarak ulusal kimliğin inşasında stratejik bir işlev üstlenmesi, Halkevleri deneyimini yalnızca tarihsel bir kurum pratiği olmaktan çıkarıp, modernleşme sürecinin aktif ve ideolojik bir bileşeni haline getirmiştir.

### 5. 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nun Hazırlıkları ve Etkisi

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında spor ve beden eğitimi, yalnızca bireysel sağlığın korunması ve geliştirilmesi açısından değil, aynı zamanda ulusal kimliğin inşasında merkezi bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde spor, genç nesillerin bedensel ve zihinsel açıdan disiplinli bir şekilde yetiştirilmesini sağlayan bir araç olarak görülmüş ve devletin modernleşme politikaları içinde stratejik bir konum kazanmıştır (Çakmak, 2025). Özellikle 1930'lu yıllarda, sporun askeri kökenli bir etkinlik olmaktan çıkarılarak toplumsal bir görev ve vatandaşlık sorumluluğu olarak tanımlanması dikkat çekicidir. Bu yaklaşım, sporun yalnızca bireysel gelişim için değil, aynı zamanda toplumun bütünlüğünü ve dayanışmasını güçlendirmek için kullanılabileceği fikrini pekiştirmiştir (Koçak, Turan ve Şahan, 2018).

Bu zihniyet değişimi, 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu'nun hazırlık sürecine doğrudan yansımış; kanunun ortaya çıkışında gençliğin fiziksel kapasitesini artırmak, onları zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak ve ulusal dayanışmayı kurumsal bir çerçevede güçlendirmek temel hedefler olarak belirlenmiştir. Böylece spor, bireysel bir uğraş olmaktan çıkarılarak devletin doğrudan müdahalesiyle düzenlenen, toplumsal düzenin ve ulusal kimliğin inşasında merkezi bir rol üstlenen bir politika alanına dönüşmüştür. (Tokathioğlu, 2020).

Kanunun hazırlanışında biyopolitik bir yaklaşım dikkat çekmektedir (Arpacı, 2016). Spor, yalnızca bedeni güçlendiren bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda siyaseti anlamak ve toplumu disipline etmek için kullanılan bir araç olarak değerlendirilmiştir (Talimciler, 2006). Tokathioğlu'nun (2020) da ifade ettiği gibi, sporun toplumsal boyutları, politik süreçlerin anlaşılmasında berrak bir bakış açısı sunmuştur. Bu nedenle kanun, genç nüfusun fiziksel kapasitesini artırmak, zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak ve ulusal dayanışmayı güçlendirmek amacıyla devletin doğrudan müdahalesiyle şekillendirilmiştir.

29 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile spor faaliyetleri devletin denetimi altına alınmış ve bu kapsamda Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kurum, sporun kurumsallaşmasını sağlamış ve spor kulüplerinin faaliyetlerini düzenleyen merkezi bir otorite haline gelmiştir (Adatepe, Gelen ve Çiftçi, 2020). Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte spor, yalnızca bireysel bir uğraş olmaktan çıkarılarak devletin doğrudan yönlendirdiği bir toplumsal faaliyet haline gelmiş; okullarda beden eğitimi dersleri zorunlu hale getirilmiş, gençlik örgütleri ve spor kulüpleri devletin gözetimi altında yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca sporun yaygınlaştırılması için yerel yönetimlerin

ve kamu kurumlarının iş birliği teşvik edilmiş, halkın katılımını artırmak amacıyla çeşitli müsabakalar ve etkinlikler düzenlenmiştir. Bu süreçte spor, hem gençliğin fiziksel kapasitesini geliştirmek hem de ulusal dayanışmayı güçlendirmek için ideolojik bir işlev üstlenmiş, Cumhuriyet'in modernleşme ve vatandaşlık anlayışının bir parçası olarak konumlandırılmıştır (Koçak, Turan ve Şahan,2018). Çakmak'ın (2025) vurguladığı üzere, İkinci Meşrutiyet yıllarında başlayan beden terbiyesi anlayışı Cumhuriyet döneminde daha sistematik bir hale getirilmiş, spor nüfusun hem nicelik hem de nitelik bakımından geliştirilmesinin temel araçlarından biri olarak görülmüştür.

Kanunun etkileri uzun vadede sporun uygulama aracı haline getirilmesini beraberinde getirmiştir. Spor, bireysel bir uğraş olmaktan çıkarılarak ulusal kimliğin pekiştirilmesi ve gençliğin disiplinli bir şekilde yetiştirilmesi için politik bir araç haline gelmiştir. Bu durum, Cumhuriyet'in spor politikalarının temelini oluşturmuş ve sonraki yıllarda spor kulüplerinin, federasyonların ve devletin ilişkilerini belirleyen yasal çerçeveyi şekillendirmiştir. Böylece 1938 Beden Terbiyesi Kanunu, Cumhuriyet'in erken döneminde sporun toplumsal ve siyasal işlevlerini kurumsal bir düzene oturtan dönüm noktası olmuştur.

## Kaynakça

- Abbas, N. (1939a). Halkevleri ve memleket sporu. *Ülkü Dergisi*, (73), 23-26.
- Abbas, N. (1939b). Halkevleri ve memleket sporu. *Ülkü Dergisi*, (74), 126-131.
- Adatepe, E., Gelen, N., & Çiftçi, S. (2020). Türk spor yönetim yapısının (merkez ve taşra) 1938'den günümüze incelenmesi. *FOCUSS Spor Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 18-45.
- Akinoğlu, O. (2005). Türkiye'de uygulanan ve değişen eğitim programlarının psikolojik temelleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(22), 31-45.
- Akyüz, Y. (2005). *Türk eğitim tarihi* (9. baskı). Pegama Yayınları.
- Apak, R. (1938). Halkevlerinde basit spor tesisleri. *Ülkü Dergisi*, (65), 459-464.
- Arapacı, M. (2016). Foucault, biyopolitika ve biyo-tarih: Tarihsel çalışma alanları olarak tıp, beden ve nüfus. *Viraverita e-Dergi*, 3, 80-97.
- Arun, A. C. (1990). Türkiye'de Cumhuriyet devrinde beden eğitimi öğretmeni yetiştirme çalışmaları ve aşamaları. *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 9-13.
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkokullarda izlediği ilk öğretim programı: "1924 ilk mektepler müfredat programı". *İlköğretim Online*, 10(2), 717-734.
- Aydın, E., Temel, A., & Kangalgil, M. (2022). Geçmişten günümüze ortaöğretim beden eğitimi ve spor dersi öğretim programlarının incelenmesi. *Journal of Global Sport and Education Research*, 5(1), 99-117.
- Baytal, Y. (2009). Atatürk döneminde nüfusu artırma çalışmaları ve gülbüz Türk çocuğu projesi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 117-137.
- Bilir, A. (2011). Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin tarihsel evrimi ve istihdam politikaları. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 44(2), 223-246.
- Bilir, P. (2008). Yeni beden eğitimi öğretim programı ve köy enstitülerinde beden eğitimi derslerinin yapılandırmacı öğretim yaklaşımı açısından değerlendirilmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(3), 145-150.
- Canşen, E. (2015). Türkiye Cumhuriyetinin spor politikaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 33-48.
- Ceylan, G. (2019). *Erken Cumhuriyet dönemi köy ilkokulu binalarının yeniden işlevlendirilmesi ve iç mekân çözümlerinin incelenmesi: Adatepe Köyü ilkokul binaları örneği* [Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi].
- Çakır, E. A. (2024). *Erken Cumhuriyet döneminde beden politikaları ve spor* [Yüksek lisans tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi].
- Çakmak, F. (2025). *Atatürk dönemi Cumhuriyet hükümetlerinin sağlık politikalarında spor ve beden terbiyesi (1923-1938)*. Türk Tarih Kurumu.

- Çelik Kayapınar, F., & Zilan, M. M. (2024). Cumhuriyetten günümüze milli eğitimde beden eğitimi ve spor programları. *İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 66–80. <https://doi.org/10.52538/duhes.1441070>
- Din, M. C. (2018). *Halkevlerinin Türk sporunun gelişimindeki yeri ve önemi* (Yüksek lisans tezi) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertugay, F. (2024). Türkiye’de bir ideoloji olarak Cumhuriyet. *İnsan ve Toplum*, 14(3), 123-149.
- Fer, S. (2005). 1923 yılından günümüze Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları üzerine bir inceleme. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu içinde (7–9 Aralık 2005). Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul, Türkiye.
- Fişek, K. (1980). Spor yönetimi. AÜ SBF Yayını.
- Gözcü, A. (2013). Atatürk Dönemi’nde beden terbiyesi ve spor alanında yabancı etkisi. *Turkish Studies*, 8(6), 732-733.
- Günay, N. (2013). Atatürk döneminde Türkiye’de beden eğitiminin gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü. *Atatürk araştırma merkezi dergisi*, 29(85), 72-100.
- Güven, Ö. (1996). Türkiye’de Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spor öğretmeni yetiştiren okulların eğitimini hazırlayıcı çalışmalar. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 70–82.
- İslam, A., & Dever, A. (2022). Erken Cumhuriyet döneminde köy okullarında beden terbiyesi dersi (1923-1950). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 489-508.
- Koçak, N., Turan, E. B., & Şahan, H. (2018). Erken Cumhuriyet dönemi beden terbiyesi, spor ve militarizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 925-931.
- Kunter, H. B. (1964). *Kuruluşunun 32. yıldönümünde Halkevleri*. Ankara: Halkevleri Genel Merkezi.
- Özdemir, M. Ç., & Bastık, H. (2020). Orta Muallim Mektebi’nden Gazi Terbiye Enstitüsü’ne. *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim*, 1(1), 1-13.
- Özdemir, Y., & Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932’den 1951’e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (45), 235-262.
- Sağın, A., & Temel, C. (2021). *Öğretmen dönüşümü özelinde beden eğitimi öğretmenliği: Nereden? Nereye?* Gazi Kitabevi.
- Şakar, F. (1990). Beden eğitimi öğretmeni yetiştirme politikası. In *Spor Bilimleri I. Ulusal Spor Bilimleri Sempozyumu Kitapçığı* (15–16 Mart 1990). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Şinoforoğlu, T. (2020). Türkiye’de beden eğitimi öğretmeni yetiştirme çabaları ve öncü kuruluşlar (1908–1930). *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(Spor Tarihi Özel Sayı), 73–105.
- Talimciler, A. (2006). Ideolojik bir meşrulaştırma aracı olarak spor ve spor bilimleri. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri*, 1(2), 35-40.
- Tazegül, Ü. (2022). Cumhuriyetin ilk yılları çağdaş beden eğitimi ve öğretimi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(31), 138–154.
- Tokatlıoğlu, A. E. (2020). *Biyopolitika kavramı çerçevesinde 1938 Beden Terbiyesi Kanunu* (Doktora tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkmen, M. (2013). Erken Cumhuriyette beden eğitimi ve sporun ideolojik temelleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(6), 729-740.
- Türkmen, M. (2015). Kuruluş döneminde cumhuriyetin milli eğitim ve beden eğitimi politikaları. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-25.
- Yelaldı, M. (2023). Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında eğitimde yaşanan değişim ve dönüşümün incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(31), 339-349.
- Yurtoğlu, N. (2022). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de beden eğitimi ve spor (1939-1945). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 38(105), 179-224.
- Yücel, H. A. (1993). *Millî eğitimle ilgili söylev ve demeçler*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yücel, Ö. F., & Saygın, A. U. (2023). Cumhuriyet devri beden terbiyesi ve spor politikaları çerçevesinde Maç dergisi üzerine bir inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 437-473.
- Zelyurt, M. K. (2023). Türk Spor Kurumu (1936-1938): Erken Cumhuriyet döneminde bir modernleşme projesi olarak kitle sporu. *Sosyologca*, (26).79-94.